

วิเคราะห์สถานการณ์เศรษฐกิจ ญี่ปุ่นในรอบปี 1989

วัชรียา โดสงวน*

นริศ ชัยสูตร*

หงษ์ฟ้า แสงธนาพฤษ์*

ท่ามกลางความผันผวนของสถานการณ์ทางการเมืองภายในของญี่ปุ่น ประกอบกับ แรงกดดันทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองจากสหรัฐอเมริกาต่อญี่ปุ่นที่มีมาอย่างต่อเนื่อง และ ทวีความรุนแรงในเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นยากจะปฏิเสธหรือเลื่อนการพิจารณาปัญหาออกไปได้อีก ทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในปี 1989 เป็นสถานการณ์ที่ชวนติดตามวิเคราะห์อย่าง ไกลชิดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรอบปี ว่ามีส่วนทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับเปลี่ยนนโยบายหรือมาตรการ ทางเศรษฐกิจของตนมากน้อยเพียงใด เพื่อตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอันอาจมีผลต่อ แนวนโยบายเศรษฐกิจ และที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น จักมีผลหรือไม่อย่างไร ต่อเศรษฐกิจของไทย

* อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากเป้าหมายของการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นนี้ บทความนี้จึงเป็นการสรุปสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นในรอบปีที่ผ่านมา โดยในส่วนต้นจะเป็นภาพรวมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นศึกษา ระดับการบริโภค ระดับการลงทุน ระดับการจ้างงาน ระดับการออม ระดับอัตราเงินเฟ้อ และระดับการค้าระหว่างประเทศ ส่วนที่ 2 จะเป็นการศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจที่สำคัญในรอบปีที่ผ่านมา และส่วนสุดท้ายจะเป็นการคาดคะเนทิศทางของเศรษฐกิจญี่ปุ่นในปี 1990

1. ภาพรวมทางเศรษฐกิจในปีที่ผ่านมา

1.1 ระดับการบริโภค

ระดับการใช้จ่ายโดยทั่วไปในรอบปีที่ผ่านมาเฉลี่ยทั่วทั้งประเทศ คริวเรือนละ 299,350 เยนต่อเดือน ซึ่งสูงจากปีก่อนร้อยละ 0.5 โดยที่ครอบครัวในนครโตเกียวมีระดับการใช้จ่ายสูงที่สุดคือ 341,219 เยนต่อเดือน ซึ่งสูงกว่าระดับการใช้จ่ายเฉลี่ยของทั่วประเทศในปีเดียวกันถึงเดือนละ 41,869 เยน หรือร้อยละ 14 ปัจจัยที่ทำให้ระดับการใช้จ่ายสูงขึ้นมากมาจาก 3 สาเหตุใหญ่ ๆ คือ ความพยายามของรัฐบาลที่จะแก้ไขปัญหาการเกินดุลการค้า โดยพยายามส่งเสริมให้ระดับความต้องการการใช้จ่ายภายในประเทศสูงขึ้นไม่ว่าจะเป็นการใช้จ่ายเพื่อการลงทุน หรือเพื่อการบริโภค เพื่อชดเชยการส่งออกที่ลดลง สาเหตุที่สองสืบเนื่องมาจากราคาที่ดินที่ถีบตัวสูงขึ้น จนทำให้ค่าเช่าตามเมืองใหญ่ ๆ ของญี่ปุ่นสูงขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนครโตเกียว และสาเหตุที่สามคือการทำรัฐบาลนำเอามาตรการการเก็บภาษีการบริโภคร้อยละ 3 ออกมาใช้ ทำให้ราคาสินค้าทั่วทั้งประเทศเพิ่มขึ้น

1.2 ระดับการลงทุน

ระดับการลงทุนภายในประเทศญี่ปุ่นในรอบปีที่ผ่านมาพบว่ามีอัตราการขยายตัวสูงขึ้นเล็กน้อย ดัชนีการผลิตในภาคอุตสาหกรรมในปี 1989 สูงขึ้นเป็น 119.8 (1985 = 100) โดยสูงขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 6 ซึ่งเป็นอัตราการขยายตัวที่ต่ำกว่าในปี 1988 อุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวได้แก่ อุตสาหกรรมเครื่องจักรเพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 10.5 อุตสาหกรรมยานพาหนะเพื่อการขนส่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 และสินค้าคงคลังเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.5 ลักษณะการเพิ่มที่ไม่สูงมากนี้เป็นสัญญาณแสดงให้เห็นถึงการเข้าสู่วงจรเศรษฐกิจในช่วงถดถอย อันเนื่องมาจากการขาดแคลนแรงงานและราคาน้ำมันที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับแรงกดดันจากภายนอกต่อการเปิดตลาดญี่ปุ่น ทำให้มีการนำเข้าเพิ่มขึ้นและการส่งออกเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่ลดลง ปริมาณการผลิตในประเทศจึงเพิ่มขึ้นไม่มากเท่าที่ควร

1.3 ระดับการจ้างงาน

ในปี 1989 พบว่าระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นส่งผลให้อัตราการว่างงานโดยเฉลี่ยลดลงเหลือร้อยละ 2.3 น้อยกว่าปี 1988 ซึ่งมีอัตราการว่างงานเฉลี่ยร้อยละ 2.5 และในเดือนมกราคมปี 1990 พบว่าอัตราการว่างงานก็ลดลงอีกเหลือเพียงร้อยละ 2.1 โดยมีผู้ว่างงานทั้งสิ้น 1.41 ล้านคน ลดลงจากปีก่อน 50,000 คน ในจำนวนผู้มีงานทำพบว่ามีแรงงานชายทั้งหมด 36.27 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.7 แรงงานหญิงมีทั้งหมด 24.08 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 3 และจากการสำรวจของ Management and Coordination Agency พบว่าแรงงานเหล่านี้กระจายไปตามหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้ ภาคหัตถอุตสาหกรรมมีทั้งสิ้น 14.44 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วร้อยละ 0.4 ภาคร้านค้าขายปลีก, ขายส่ง และภัตตาคาร 14.04 ล้านคน หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.4 และภาคบริการมีแรงงานเพิ่มขึ้นมากที่สุดถึงร้อยละ 5.5 โดยมีแรงงานที่อยู่ในภาคนี้ทั้งหมด 13.43 ล้านคน

อัตราการว่างงานที่ลดลงนี้ ทำให้อัตราส่วนของจำนวนงานต่อจำนวนคนหางานอยู่ในระดับสูงคือ 1.32 นั่นหมายความว่า คนที่หางานร้อยละสามสามารถเลือกหางานทำได้ถึง 132 งาน (จำนวนงานมีมากกว่าคนที่จะทำงาน) ทำให้ระบบเศรษฐกิจขาดแคลนแรงงานมากถึงกับมีบางหน่วยงานต้องให้สวัสดิการพิเศษ แก่คนงานเพิ่มขึ้น เช่น บริษัท แมคโดนัล (ขายอาหารประเภท Fast Food) ได้เพิ่มสวัสดิการให้แก่คนงานโดยการให้ไปท่องเที่ยวที่ฮาวาย

สำหรับดัชนีค่าจ้างในเดือนธันวาคม 1989 พบว่าสูงขึ้นเป็น 111.7 หรือเพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 3.4

1.4 ระดับการออม

อัตราการออมส่วนบุคคล (Personal Savings) เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 11.2 นับว่าเป็นอัตราการเพิ่มขึ้นสูงที่สุดในรอบ 9 ปีที่ผ่านมา คือ มีปริมาณการออมรวมทั้งสิ้น 700.09 ล้านล้านเยน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 70.28 ล้านล้านเยน ทั้งนี้เพราะประชาชนมีรายได้จากเงินเดือนและโบนัสเพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของภาวะเศรษฐกิจในปีที่ผ่านมาในอัตราร้อยละ 4.7

1.5 ระดับอัตราเงินเฟ้อ

จากการสำรวจของ Management and Coordination Agency พบว่าในปี 1989 ดัชนีราคาสินค้าเพื่อการบริโภคสูงเป็น 103.7 สูงขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 2.3 ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในรอบ 4 ปี ที่ดัชนีราคาตัวนี้สูงมากกว่าร้อยละ 1 ทั้งนี้มีสาเหตุใหญ่มาจากการนำเอาภาษีการบริโภคร้อยละ 3 มาใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ที่ผ่านมา

1.6 ระดับการค้าระหว่างประเทศ

ในปีงบประมาณ 1989 ที่กำลังจะสิ้นสุดในเดือนมีนาคม 1990 คาดว่าดุลบัญชีเดินสะพัด

ของญี่ปุ่นยังจะเกินดุลอยู่ 77,130 ล้านดอลลาร์ สรอ. ซึ่งลดลงจากปีก่อนหน้าร้อยละ 18.8 ตามเป้าหมายของรัฐบาลญี่ปุ่นที่ต้องการจะลดการเกินดุลบัญชีเดินสะพัด เพื่อที่จะลดความขัดแย้งทางการค้า มูลค่าการส่งออกในปีที่ผ่านมาอยู่ที่ระดับ 269,631 ล้านดอลลาร์ สรอ. เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้าร้อยละ 3.8 ในขณะที่มูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นเป็น 192,501 ล้านดอลลาร์ สรอ. หรือเพิ่มสูงขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 16.8

สาเหตุที่มูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงเกิดจากการลดลงของการส่งออกทางด้านอุตสาหกรรมเหล็ก, รถยนต์ และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ สำหรับทางด้านการนำเข้าพบว่าการขยายตัวเพิ่มขึ้นถึงสองเท่าแม้ว่าจะมีการนำเข้าทางด้านอาหาร และเครื่องบินลดลงก็ตาม แต่เนื่องจากราคาน้ำมันดิบขยายตัวสูงขึ้นถึงร้อยละ 7.1 คือเพิ่มจากราคาบาร์เรลละ 15.60 เหรียญ สรอ. ในปี 1988 เป็นบาร์เรลละ 16.71 เหรียญ สรอ. ในปี 1989 ทำให้มูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นสูงกว่าปกติ

2. การปรับเปลี่ยนนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจที่สำคัญในรอบปีที่ผ่านมา

จากภาพรวมของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่ได้นำเสนอมาข้างต้นพบว่าแม้ว่าญี่ปุ่นจะประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจทั้งภายนอก และภายในในระบบเศรษฐกิจเอง ญี่ปุ่นยังคงสามารถรักษาระดับของการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่อง และยังคงสามารถรักษาเสถียรภาพทั้งภายนอกและภายในให้อยู่ในสภาวะที่น่าพอใจไว้ได้ คำถามในที่นี้ก็คือ ในรอบปี ค.ศ. 1989 ที่ผ่านไปแล้วนั้น ญี่ปุ่นได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายหรือมาตรการทางเศรษฐกิจที่สำคัญอะไรบ้างในการเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และการปรับเปลี่ยนนโยบายหรือมาตรการดังกล่าว นั้น จักส่งผลกระทบต่อมายังเศรษฐกิจไทยหรือไม่อย่างไร และเพื่อเป็นการตอบคำถามดังกล่าว ดังนั้นบทความในช่วงนี้จึงเป็นการนำเสนอและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่สำคัญในรอบปีที่ผ่านมา 2 ประการคือ นโยบายเพื่อรักษาเสถียรภาพทางด้านราคาภายในประเทศ และนโยบายทางด้านแรงงานดังมีรายละเอียดโดยสรุปดังต่อไปนี้ :-

2.1 นโยบายเพื่อรักษาเสถียรภาพภายในประเทศ

จากภาพรวมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในปี 1989 ที่ผ่านมานั้น จะเห็นว่าญี่ปุ่นสามารถนำเศรษฐกิจของตนให้ดำรงอยู่ได้ในอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจประมาณร้อยละ 5 ต่อปี ได้อย่างต่อเนื่อง สำหรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นผลจากอุปสงค์ภายในประเทศมากกว่าจะเป็นผลจากภายนอก ระดับการบริโภคภายในประเทศสูงขึ้นทั้งในด้านค่าใช้จ่ายทางการลงทุน และสินค้าบริโภคกึ่งถาวร เพื่อชดเชยกับการส่งออกที่ลดลง ปัญหาที่แทรกซ้อนมากับการขยายตัวทางเศรษฐกิจภายในประเทศ ก็คือ ปัญหาทางด้าน การเพิ่มขึ้นของระดับราคาสินค้าทั่วไป ในปี 1989 นั้น ดัชนีราคาสินค้าเพื่อการบริโภคสูงขึ้นมากกว่าร้อยละ

1 ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกในรอบ 4 ปีที่ผ่านมา ดัชนีราคาขายส่งเพิ่มขึ้นตลอดปีที่ผ่านมากว่าใน 3 เดือน ที่มีการสำรวจคือ เพิ่มขึ้น 2.4% ใน quarter ที่สอง (เม.ย. - มิ.ย.) และเพิ่มมากกว่า 2.5% ในช่วง quarter ที่ 3 (ก.ค. - ก.ย.) สำหรับญี่ปุ่นอัตราการเพิ่มของดัชนีราคาในระดับนี้เป็นเรื่องที่ดีว่าเป็นเรื่องใหญ่ และเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง และเร่งด่วน

ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของระดับราคาอย่างต่อเนื่องนี้ ทางญี่ปุ่นได้พยายามวิเคราะห์เหตุแห่งปัญหา ซึ่งสามารถเห็นได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากทั้งทางด้านอุปสงค์และอุปทาน สาเหตุใหญ่ที่เชื่อว่ามีผลค่อนข้างมากทางด้านจิตใจและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมผู้บริโภคของบุคคลในระบบเศรษฐกิจของปี 1989 ก็คือ ผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบบภาษี การที่รัฐบาลนำเอามาตรการการเก็บภาษีการบริโภคในอัตราร้อยละ 3 มาใช้เป็นครั้งแรกเมื่อเดือนเมษายน ทำให้มีการปรับตัวครั้งใหญ่ทั้งด้านผู้ผลิต จัดจำหน่ายสินค้า และผู้บริโภค ทำให้ระดับราคาสินค้าทั่วไปสูงขึ้น นอกจากนี้แล้ว สาเหตุที่เกิดจากด้านอุปทาน ได้แก่ ราคาน้ำมันได้ขยับตัวสูงขึ้น การขาดแคลนแรงงานในบางภาคของการผลิตทำให้อัตราค่าจ้างสูงขึ้น เหตุทั้งสองประการนี้มีส่วนทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าและบริการสูงขึ้นตามไปด้วย การผลักภาระของการเพิ่มขึ้นของต้นทุนย่อมนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของระดับราคาปัจจัยบางส่วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายการปล่อยสินเชื่อกู้ที่ไม่สู้จะเข้มงวดมากนักในรอบปีที่ผ่านมาก ปริมาณเงินเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 10 ต่อเดือนอุปสงค์ภายในเพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริโภคสินค้ากึ่งถาวร ราคาที่ดินแถบรอบ ๆ เมืองใหญ่ถีบตัวสูงขึ้นกว่าเดิมมาก ปัจจัยทางด้านความอ่อนตัวของค่าเงินเยนในรอบปีที่ผ่านมามีผลโดยตรงทำให้ราคาสินค้านำเข้าของญี่ปุ่นสูงขึ้น

ด้วยสาเหตุแห่งปัญหาที่กล่าวมานี้ นโยบายการแก้ปัญหาที่โดดเด่นของญี่ปุ่นในปี 1989 คือนโยบายทางการเงินของธนาคารชาติญี่ปุ่น ญี่ปุ่นได้เลือกที่จะใช้มาตรการเพิ่มอัตราช่วงลด (discount rate) หรืออัตราดอกเบี้ยที่ทางธนาคารกลางคิดกับสถาบันทางการเงินเพื่อชะลอปัญหาเงินเฟ้อภายในประเทศ ด้วยการเพิ่ม cost of fund แก่สถาบันภาคเอกชน และต้องการเพิ่มความเข้มแข็งให้แก่ค่าของเงินเยนอีกด้วย ดังนั้น จึงพบว่าทางธนาคารชาติญี่ปุ่นได้ประกาศเปลี่ยนแปลงอัตราช่วงลดถึง 3 ครั้งในรอบปีที่ผ่านมาก คือ เดือนพฤษภาคมประกาศเพิ่ม 0.75% เดือนตุลาคมประกาศเพิ่ม 0.5% และเดือนธันวาคมเพิ่ม 3.5% ข้อมูลในเดือนธันวาคม 1989 แสดงไว้ว่าอัตราช่วงลดอย่างเป็นทางการของญี่ปุ่นสูงถึงร้อยละ 4.25 (แต่ก็ยังต่ำกว่าสหรัฐอเมริกา ซึ่งตกอยู่ราวร้อยละ 7 และเยอรมนีที่อัตราช่วงลดประมาณร้อยละ 6)

การที่ระดับราคากายในประเทศญี่ปุ่นสูงขึ้นด้วยสาเหตุหลายประการดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยทั้งในแง่การค้าและการลงทุน เนื่องจากเศรษฐกิจไทยได้พึ่งพิงเศรษฐกิจญี่ปุ่นอย่างแนบแน่น ระดับราคาสินค้าภายในญี่ปุ่นที่สูงขึ้นเป็นผลทำให้ราคา

สินค้านำเข้าของไทยจากญี่ปุ่นสูงตามไปด้วย แต่ในขณะเดียวกันการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดิน การขาดแคลนแรงงานและการถีบตัวสูงขึ้นของค่าจ้างแรงงานในญี่ปุ่นก็เท่ากับว่าเป็นแรงผลักดันให้ ผู้ผลิตของชาวญี่ปุ่นในอุตสาหกรรมขนาดเล็กและขนาดกลางเริ่มให้ความสนใจต่อการลงทุนในต่างประเทศ และต้องตัดสินใจเร็วขึ้น และในบางส่วนของการตัดสินใจนั้น ย่อมมีผลต่อระดับการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทยด้วย

2.2 นโยบายทางการจ้างงาน

จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่มีมาอย่างต่อเนื่องในรอบหลายปีที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานเป็นจำนวนมาก แทรกซ้อนขึ้นในตลาดแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาของงานที่ต้องเสี่ยงอันตรายในการทำงาน งานที่มีสภาพการทำงานหนักและสกปรก เช่น การทำงานในภาคการก่อสร้าง ในอุตสาหกรรมเครื่องจักรกลที่ต้องใช้กำลังแรงงานหนัก ในภาคการเกษตรที่ต้องทำงานหนักและตรากตรำในงาน งานต่าง ๆ เหล่านี้สำหรับชาวญี่ปุ่นที่ได้รับผลจากความจำเป็นเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ จะไม่เลือกทำงานประเภทนี้ ดังนั้นจึงพบว่า มีแรงงานต่างชาติเป็นจำนวนถึง 150,000 คน ที่ยอมรับทำงานเหล่านี้ ภายใต้เงื่อนไขของการจ้างงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และถูกจัดว่าเป็นแรงงานเถื่อน (illegal foreign workers)

สำหรับญี่ปุ่นนั้นการมีแรงงานต่างชาติที่ไม่มีสภาพการจ้างงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย จำนวนกว่าแสนคนภายในประเทศนั้นถือเป็นเรื่องราวใหญ่โต เป็นปัญหาที่มีการถกเถียงกันอย่างแพร่หลายทั่วในระดับนโยบาย และระดับประชาชนทั่วไปในรอบปีที่ผ่านมา ข้อคิดเห็นได้แยกเป็นสองฝ่าย ในฝ่ายแรกเช่นความคิดเห็นจากกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม (MITI) Economic Planning Agency และองค์กรธุรกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคมองค์กรธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม เช่น Keizai Doyukai เสนอให้ญี่ปุ่นยอมรับสภาพความเป็นจริงที่ว่าญี่ปุ่นเองนั้นอยู่ในภาวะขาดแคลนแรงงาน และจำเป็นต้องพึ่งพิงแรงงานต่างชาติเหล่านี้ เพื่อทดแทนแรงงานที่ขาดแคลนในบางสาขา ดังนั้นจึงพยายามเสนอให้ญี่ปุ่นยอมเปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากต่างประเทศได้บ้าง เพื่อบรรเทาปัญหาของความขาดแคลน ส่วนฝ่ายที่โต้แย้ง เช่น กระทรวงแรงงาน กระทรวงยุติธรรม และสหภาพแรงงานอุตสาหกรรมการก่อสร้าง ถือว่าแรงงานต่างชาติเหล่านี้อาจก่อปัญหาสังคมได้ในระยะยาวแก่ญี่ปุ่น และทำให้อำนาจในการเจรจาต่อรองของสหภาพแรงงานในอุตสาหกรรมต้องอ่อนแอลง ดังนั้นความคิดเห็นในส่วนนี้จึงต้องการให้มีมาตรการป้องกันและลงโทษการฝ่าฝืนกฎหมายการจ้างงานของแรงงานต่างชาติที่เข้มงวดและเฉียบขาด การไหลทะลักของแรงงานต่างชาติที่เกิดขึ้นนี้ สะท้อนให้เห็นภาพความจริง 2 ประการคือ ในประการแรกสะท้อนให้เห็นถึงภาวะความตึงตัวของตลาดแรงงานในญี่ปุ่น ที่มีอุปสงค์ต่อแรงงานมากกว่าอุปทาน แรงงานที่สามารถจะตอบสนองได้ การประมาณการของกระทรวงวางแผนทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น คาดว่าใน

ปี ค.ศ. 2000 นั้น ญีปุ่นจะขาดแคลนแรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้าง และหัตถอุตสาหกรรม ถึง 3 ล้านคน สำหรับแรงงานไร้ฝีมือ และคาดว่าจะขาดแคลนแรงงานระดับอาชีพ (professionals) และวิศวกร ถึง 2.8 ล้านคน สำหรับภาคการบริการนั้น คาดว่าจะขาดแคลนแรงงานถึง 1 ล้านคน ในประการที่สอง สะท้อนถึงช่องว่างของความแตกต่างระหว่างค่าจ้างแรงงานไร้ฝีมือใน ญีปุ่น กับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชีย ที่นับวันก็จะเพิ่มมากขึ้น จากการสำรวจพบว่าอัตราค่าจ้างของ ญีปุ่นในปี 1989 นั้นสูงกว่าในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ประมาณ 5 เท่าตัว สูงกว่าค่าจ้างแรงงาน ไร้ฝีมือในประเทศฟิลิปปินส์ประมาณ 20 เท่าตัว และสูงกว่าแรงงานในจีนถึง 70 เท่าตัว ด้วยเหตุผล หลักสองประการนี้เอง จึงเป็นที่คาดได้ว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานจากต่างประเทศเข้าสู่ตลาดแรงงาน ญีปุ่นคงยังมีต่อไป สำหรับในปี 1989 ถึงแม้ว่าจะมีการถกเถียงกันค่อนข้างมากในปัญหาที่เกี่ยวกับ แรงงานต่างชาติอยู่ก็ตาม แต่ก็ยังพบว่าในตลาดแรงงานนั้น กว่าร้อยละ 35 ของงานที่ต้องการคนงาน นั้นมิได้รับการตอบสนองจากอุปทานแรงงานในภาคการก่อสร้างเพียงอย่างเดียว มีตำแหน่งว่างที่ ต้องการคนงานถึง 100,000 ตำแหน่ง

จากสภาพแห่งปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามปรับเปลี่ยน นโยบายเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจของญีปุ่น และในขณะเดียวกันก็ยังพยายาม ถ่วงดุลย์เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของตลาดแรงงานปิดเท่าที่จะเป็นไปได้ ด้วยการมีมาตรการรองรับ หลายประการ เช่น :-

ก) มีการเสนอให้แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวของญีปุ่น (Immigration Control Act) ซึ่งบังคับใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1951 เป็นต้นมา ถึงปัจจุบัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข เพียงเล็กน้อยในปี ค.ศ. 1981 ในส่วนที่เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ลี้ภัย ข้อเสนอของการเปลี่ยนแปลงคือ การยอมขยายกลุ่มบุคคลที่สามารถขอรับใบอนุญาตให้ทำงานในญีปุ่นได้จาก 7 ประเภท เพิ่มเป็น 12 ประเภท คือเพิ่มวิศวกรสำหรับคอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์ ครูโรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศ บุคลากรในสาขาวิชาชีพเกี่ยวกับกฎหมาย สวัสดิการและการแพทย์

ข) สำหรับในส่วนที่เกี่ยวกับแรงงานไร้ฝีมือ ข้อเสนอที่ปรากฏในร่างการแก้ไขกฎหมาย เกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวนี้ กลับเข้มงวดมากขึ้นกว่าเดิมในส่วนที่เกี่ยวกับบทลงโทษ ซึ่งจะขยาย ไปถึงการลงโทษนายจ้าง นายหน้าจัดหางานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายทั้งในญีปุ่นและต่างประเทศ ผู้ฝ่าฝืนจะมีทั้งโทษปรับสูงถึง 2 ล้านเยน หรือทั้งปรับทั้งจำเป็นเวลา 3 ปี นอกจากนี้แล้วในทาง ปฏิบัติยังมีมาตรการที่เข้มงวดในการออกวีซ่าอนุญาตเข้าประเทศ สำหรับวีซ่านักเรียนที่มีความ ประสงค์จะเข้าเรียนในโรงเรียนสอนภาษาญีปุ่น (มาตรการความเข้มงวดเกี่ยวกับการออกวีซ่า นักเรียนนี้เป็นผลทำให้ในปีที่ผ่านมาปรากฏว่า จำนวนนักเรียนในโรงเรียนสอนภาษาญีปุ่นสำหรับ คนต่างชาติลดถึงร้อยละ 30 เมื่อเปรียบเทียบกับปีก่อน ๆ)

ค) เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และลดแรงกดดันจากภาครัฐกิจของญี่ปุ่นเอง ทางกระทรวงแรงงานญี่ปุ่นได้มีมาตรการพิเศษสำหรับแรงงานจากประเทศกำลังพัฒนาในแถบเอเชีย ภายใต้เงื่อนไขของการฝึกงาน ให้สามารถเข้ามาทำงานในญี่ปุ่นได้ในระยะเวลานสั้น ๆ และอยู่ในความควบคุมทำงานอย่างใกล้ชิด มาตรการพิเศษนี้จะยอมให้แรงงานต่างชาติเข้าไปทำงานในญี่ปุ่นได้ประมาณ 10,000 ตำแหน่ง

เมื่อเปรียบเทียบนโยบายและมาตรการที่ได้มีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นในญี่ปุ่นเมื่อปี 1989 ที่ผ่านมามีเรื่องอื่น ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่านโยบายเกี่ยวกับแรงงานต่างชาตินี้จะมีผลกระทบต่อประเทศไทยในรูปธรรมที่เห็นชัดเจน จริงอยู่ถึงแม้ว่าในบรรดาแรงงานที่มีการจ้างงานอย่างผิดกฎหมายในญี่ปุ่นนั้น จะมีสัดส่วนแรงงานไทยค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับแรงงานชาติอื่น (จากจำนวน 15,000 คนนั้น พบว่าเป็นแรงงานจีน 8,500 คน และแรงงานเกาหลี 2,900 คน) แต่เมื่อตระหนักในความเป็นจริงที่ว่า การที่ญี่ปุ่นมีนโยบายแบบปิดตลาดแรงงานภายในประเทศ ดังเช่นที่เป็นอยู่โดยสวนทางกับความต้องการแรงงานเพื่อตอบสนองกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นนั้น เท่ากับว่าเป็นการทำให้ขบวนการเข้าเมืองไม่ถูกกฎหมายของญี่ปุ่นยังคงยึดเยื้อต่อไป การจ้างงานนอกระบบที่ไม่ถูกกฎหมายแรงงาน เป็นการเปิดโอกาสให้มีการกดขี่และเอารัดเอาเปรียบแรงงานต่างชาติได้ง่ายขึ้น (exploitation) เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ไม่กล้าจะร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ ด้วยเกรงว่าจะถูกจับในข้อหาการเข้าเมืองไม่ถูกกฎหมาย หรือการลักลอบทำงาน รัฐบาลไทยควรจะได้มีการเจรจากับรัฐบาลญี่ปุ่นในเรื่องนี้เพื่อปกป้องคุ้มครองแรงงานไทยในญี่ปุ่นที่อาจตกอยู่ภายใต้เงื้อมมือของมิจนาซีฟ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานสตรีในสาขาบริการ) หรือการจัดการเกี่ยวกับแรงงาน “ ฝึกอบรม ” จากประเทศไทย ให้เป็นที่แน่ใจว่าแรงงานเหล่านี้ควรได้รับการเรียนรู้วิชาความรู้ หรือความชำนาญในวิชาชีพเพิ่มขึ้นกว่าเดิม มิใช่เป็นการจัดส่งไปทำงานเพื่อทดแทนแรงงานที่ขาดแคลนเท่านั้น

3. การคาดการณ์ภาพรวมเศรษฐกิจในปี 1990

ในปี 1989 ที่ผ่านมาระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นมีอัตราการขยายตัวที่แท้จริงลดลงจากปีก่อนซึ่งสูงถึงร้อยละ 5.8 เหลือเพียงร้อยละ 4.7 ส่วนในปี 1990 ระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการสื่อสารโทรคมนาคม, การขนส่ง, การเงิน และระบบการจัดจำหน่ายเพื่อทำให้ระบบเศรษฐกิจขยายตัว โดยผ่านทาง การขยายระดับความต้องการภายในประเทศลดรายการส่งออกที่ลดลง และการเพิ่มการนำเข้าจากต่างประเทศเพื่อลดแรงกดดันจากภายนอก อย่างไรก็ตาม ในปี 1990 และปี 1991 มีการคาดการณ์ว่าระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจะมีอัตราการเจริญเติบโตที่แท้จริงสูงถึงร้อยละ 4.0 และ 3.5 ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะความต้องการ

ทั้งภายในและภายนอกประเทศญี่ปุ่นยังอยู่ในระดับที่สูง และอัตราเงินเฟ้อในปีหน้าจะลดลงเหลือร้อยละ 1.6

นอกเหนือจากนี้ยังมีการทำนายถึงความเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจในช่วงครึ่งทศวรรษหน้า (1990 - 1995) จะเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4.1 ต่อปี และการใช้จ่ายมวลรวมจะเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4.5 ต่อปี สำหรับทางด้านอุตสาหกรรมโรงงานและอุปกรณ์เครื่องมือจะมีอัตราการขยายตัวถึงร้อยละ 6.5 ต่อปี ทางด้านราคาสินค้ายังคงมีเสถียรภาพตลอด 5 ปี และช่วงห่างระหว่างราคาสินค้าภายในและต่างประเทศจะแคบลง ในขณะที่ค่าจ้างแรงงานคาดว่าจะเพิ่มขึ้นมากในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในการพยายามที่จะขยายเศรษฐกิจโดยการเพิ่มระดับความต้องการภายในประเทศเพื่อชดเชยการส่งออกและเปิดตลาดให้กว้างมากขึ้น จะทำให้การเกินดุลการค้าของญี่ปุ่นหดตัวลงจาก 76 พันล้านเหรียญ สรอ. ในปี 1990 เหลือเพียง 42.4 พันล้านเหรียญ สรอ. ในปี 1995 โดยคาดการณ์ว่า ในปี 1990 การนำเข้าจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 13.4 ในขณะที่การส่งออกจะเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงเหลือร้อยละ 8.9 แต่อย่างไรก็ตามทางด้านการค้าระหว่างประเทศในอีก 5 ปีข้างหน้า จะมีอุปสรรคมากขึ้นจากการรวมกลุ่มของประเทศในทวีปยุโรป และอาจจะถูกปิดกั้นในการเข้าไปลงทุนในต่างประเทศ ญี่ปุ่นยังอาจจะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของค่ายยุโรปตะวันออก และวิกฤตการณ์ทางด้านราคาน้ำมันของตลาดโลกที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นเฉลี่ยเกินร้อยละ 5 ต่อปี อันจะก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อในญี่ปุ่นอย่างรุนแรง ทำให้ธนาคารแห่งชาติญี่ปุ่น อาจจะต้องใช้นโยบายจำกัดสินเชื่อ ส่งผลให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลงเหลือเพียงร้อยละ 2 ต่อปี

ทางด้านการเงินการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างหนึ่งในญี่ปุ่นเกิดจากนโยบายของผู้ว่าการธนาคารกลางญี่ปุ่นคนใหม่คือ นาย Yasushi Mineo ซึ่งเพิ่งเข้ารับตำแหน่งเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 1989 นาย Mineo นี้ เป็นเจ้าหน้าที่ของธนาคารกลางญี่ปุ่นสามสิบปี ซึ่งเขาพบประสบการณ์ที่ไม่ดีจากการเกิดเงินเฟ้อสูงถึง 30% ในช่วงที่ราคาน้ำมันสูง เพราะฉะนั้นนโยบายที่เขาให้ความสำคัญมากเป็นอันดับแรกเมื่อเข้ามารับตำแหน่งเป็นผู้ว่าการธนาคารกลางญี่ปุ่นก็คือ การพยายามหยุดยั้งไม่ให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ ซึ่งนโยบายที่นาย Mineo ใช้นั้น เป็นการหยุดยั้งแนวโน้มที่มีมาแต่เดิมของเขาว่า เขายินดีจะให้ดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นมากกว่าเสี่ยงที่จะให้ประเทศมีภาวะเงินเฟ้อเกินกว่า 20% ต่อปี และเขาก็ได้ทำจริงตามที่เขาพูดโดยได้มีการเพิ่มอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารกลางคิดกับสถาบันการเงิน (discount rate) อย่างไม่กี่ดี นโยบายของนาย Mineo นี้ได้รับการคัดค้านจากกระทรวงการคลัง โดยเฉพาะจากนาย Yataro Hashimoto รัฐมนตรีว่าการกระทรวงดังกล่าว ซึ่งผลของการขัดแย้งนี้เองทำให้เกิดความไม่แน่นอนในนโยบายการเงินของประเทศ ส่งผลให้ค่าเงินเยนตกลง การตกลงของเงินเยนจะมีส่วนทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ เนื่องจากราคาสินค้านำเข้าจะสูงขึ้น โดยเฉพาะ

น้ำมันซึ่งราคาซื้อขายอยู่ในรูปเงินดอลลาร์ การที่ต้นทุนและอัตราดอกเบี้ยสูงขึ้นย่อมทำให้กำไรของธุรกิจลดลง ซึ่งผนวกกับการพยายามลดอัตราเงินเฟ้อในรูปสินทรัพย์จะทำให้ตลาดหุ้นญี่ปุ่นพื้นตัวได้ยาก

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ตลาดหุ้นตกต่ำ มาจากการคาดการณ์ว่าอัตราดอกเบี้ยจะสูงขึ้น ค่าเงินเยนจะตกต่ำลง และการลดลงของรายได้ของบริษัท ซึ่งเหตุการณ์นั้นหลายคนคาดว่า จะเกิดต่อเนื่องต่อไปเป็นระยะเวลานานพอควร ตลาดหุ้นคงไม่ฟื้นตัวอย่างรวดเร็วในระยะเวลานั้น เพราะภายใต้สถานการณ์ที่เงินเยนตกลง ธนาคารกลางจะเลือกการขึ้นดอกเบี้ยมากกว่าที่จะเลือกการป้องกันหุ้นตก นอกจากนี้อาจเป็นไปได้ว่า สาเหตุที่ราคาตลาดหุ้นตกต่ำเนื่องจากยังมีความหวุ่นเกรงและไม่แน่ใจอันเป็นผลมาจากการใช้ program trading หรือการใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมทำการซื้อขายหุ้นมาใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 1989

การที่ตลาดหุ้นโตเกียวตกนี้ จะส่งผลให้ความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจของญี่ปุ่นลดลงไป เนื่องจากผู้ลงทุนของญี่ปุ่นนั้น ซื้อหุ้นเพื่อต้องการกำไรจากการขายหุ้น (capital gains) มากกว่าที่จะซื้อเพื่อหวังผลตอบแทน (dividends) จากการขายหุ้น ทั้งนี้เนื่องจากผลตอบแทนของหุ้นส่วนมากในญี่ปุ่นนั้นมีอัตราต่ำกว่า 1% ดังนั้นเมื่อไม่มีกำไรจากการขายหุ้นอาจทำให้ผู้บริหารโคบายางคนลดการบริโภคลงมา ซึ่งส่งผลทำให้เศรษฐกิจขยายตัวช้าลง

ผลกระทบอีกอย่างหนึ่งของการที่ตลาดหุ้นโตเกียวตกนี้ จะเป็นแรงผลักดันให้นักลงทุนชาวญี่ปุ่นหาแหล่งลงทุนใหม่ขึ้น คาดว่าปีนี้จะมีการนำเงินออกจากญี่ปุ่นไปซื้อหุ้นในต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งนักลงทุนของญี่ปุ่นนี้ ไม่เป็นเพียงแต่นักลงทุนที่เป็นสถาบันเท่านั้น แต่ยังรวมถึงนักลงทุนรายย่อย ๆ ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากในระยะหลังนักลงทุนรายย่อยของญี่ปุ่นเริ่มเปลี่ยนทัศนคติจากที่ไม่กล้าลงทุนในหุ้นต่างประเทศ มานิยมการลงทุนดังกล่าวมากขึ้น โดยนอกจากหวังที่จะได้จากราคาหุ้นที่เพิ่มขึ้นแล้ว นักลงทุนรายย่อยยังหวังที่จะได้กำไรจากการที่ค่าเงินเยนอ่อนตัวลง

ในด้านค่าจ้างแรงงานนั้น คาดว่าปี 1990 ค่าจ้างแรงงานของคนงานญี่ปุ่นจะเพิ่มขึ้นสูงกว่าอัตราที่เพิ่มขึ้นในปี 1989 สาเหตุก็คือ ได้มีการรวมตัวกันสำเร็จเป็นสหภาพของคนงานในภาคเอกชนและรัฐบาลเมื่อปีก่อน ทำให้มีอำนาจต่อรองมากขึ้นเนื่องจากสหภาพแรงงานแห่งใหม่หรือ Rengo นี้มีคนงานกว่า 8 ล้านคน ประกอบกับปีที่แล้ว เกิดการขาดแคลนแรงงานครั้งใหญ่ที่สุดในรอบ 16 ปี อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของค่าจ้างแรงงานนี้ จะไม่ส่งผลต่อภาวะเงินเฟ้อมากนัก เพราะแม้ว่าค่าแรงต่อหน่วยจะเพิ่มขึ้น แต่ส่วนหนึ่งจะถูกดูดซึมไปกับการที่มีการประหยัดจากขนาด (economies of scale) จากยอดขายโดยรวม ดังนั้น ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจึงไม่ทำให้รายได้บริษัทลดลงมาก จากการคาดการณ์ของธนาคาร Sumitomo ต้นทุนของแรงงานจะสูงขึ้นในปีนี้ 4.5% ซึ่งสูงกว่าปีก่อนที่มีการเพิ่มขึ้น 3.6% นอกจากนี้เนื่องจากมีการแข่งขันในตลาดภายในของญี่ปุ่นมากขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการนำเข้าที่เพิ่มขึ้น จึงทำให้การที่บริษัทจะผลัดภาระการเพิ่มขึ้น

ของแรงงานไปสู่ผู้บริโภคทำได้ยากขึ้น

ในด้านการค้าระหว่างประเทศนั้น ในรอบปีที่ผ่านมามีญี่ปุ่นประสบปัญหาทางด้านการค้ากับสหรัฐ มากที่สุด ผลของการเลือกตั้งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1990 ที่พรรค LDP ของนายกรัฐมนตรี Toshiki Kaifu ประสบชัยชนะ กลับจะกลายเป็นเหตุที่ทำให้ผู้เจรจาการค้าของสหรัฐ มีอำนาจต่อรองและเรียกร้องให้ญี่ปุ่นยอมรับเงื่อนไขทางด้านการค้ามากขึ้น เนื่องจากรัฐบาลมีฐานที่มั่นคงกว่าตอนที่มีการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม การเจรจาการค้านั้นจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคเอกชนญี่ปุ่น โดยเฉพาะการขอร้องซึ่งบังคับให้บริษัทญี่ปุ่นซื้อสินค้าจากสหรัฐ มากขึ้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มที่เกิดขึ้นใหม่อย่างหนึ่งก็คือ อำนาจของรัฐบาลในการกำหนดการดำเนินงานของบริษัทญี่ปุ่นเริ่มลดน้อยถอยลง ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ในปัจจุบันบริษัทต่าง ๆ ของญี่ปุ่นไม่ได้เป็นหนี้มากเหมือนกับเมื่อสิบห้าปีก่อน ซึ่งในตอนนั้นบริษัทหลีกเลี่ยงนโยบายรัฐบาลได้ยาก แต่ในปัจจุบัน การที่ตลาดหุ้นโตเกียวเจริญเติบโตจนมีขนาดครึ่งหนึ่งของตลาดหุ้นนิวยอร์ก ได้ก่อให้เกิดบริษัทต่าง ๆ มีทางเลือกในการหาทุนมากขึ้น และอาจไม่ดำเนินตามนโยบายรัฐบาล

นอกจากนี้สิ่งสำคัญที่จะส่งผลต่อดุลการค้าของญี่ปุ่นนั้น หาใช่มาจากการเจรจาทางด้านการค้าไม่ แต่จะมาจากโครงสร้างการออมและการลงทุนของญี่ปุ่นเอง รวมทั้งโครงสร้างการออมและการลงทุนของประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นคู่ค้าสำคัญ ผลของการเจรจาการค้า แม้จะส่งผลให้มีการนำเข้าญี่ปุ่นมากขึ้นก็ตาม แต่จะไม่มีผลต่อบัญชีเดินสะพัดเพราะเมื่อสินค้าเข้าญี่ปุ่นมีมากขึ้น ค่าของเงินเยนก็จะตกลง จะส่งผลให้มีการขยายการส่งออก และนำเข้าเข้าลดลงอีก จึงไม่เป็นการแก้ปัญหาดุลการค้าในระยะยาว ยกเว้นแต่ว่า การเพิ่มขึ้นของสินค้าเข้า จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการออมและการลงทุน ซึ่งเรื่องนี้ยังไม่อาจชี้ชัดลงไปได้ เนื่องจากขึ้นอยู่กับ การคาดการณ์อัตราแลกเปลี่ยน ดอกเบี้ยและความเร็วของการปรับตัว

ทิศทางของญี่ปุ่นจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรนั้น คงจะต้องจับตาดูว่านายกรัฐมนตรี Kaifu จะจัดการกับเรื่องที่สำคัญอย่างไร และรวดเร็วแค่ไหน ซึ่งเรื่องสำคัญเหล่านั้นได้แก่ระบบการกระจายสินค้าของญี่ปุ่นที่ซับซ้อน ข้อกีดขวางการลงทุนจากต่างประเทศ การเปิดนโยบายการค้าข้าวของญี่ปุ่นให้เสรีมากขึ้น และนโยบายเกี่ยวกับราคาที่ดินในญี่ปุ่น ซึ่งถ้ามีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้เรื่องหนึ่งเรื่องใด เชื่อว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในแนวโน้มสำคัญของญี่ปุ่นที่ดำเนินต่อเนื่องจากอดีตได้